

Jaarverslag

2020

DEFINITIEF - 20210415

Inhoud

Inhoud

Inhoud	1
Inleiding.....	2
Verslag van de Raad van Toezicht	3
Organisatiestructuur.....	3
Raad van Toezicht	3
Bestuur.....	4
Good governance.....	4
Inhoudelijk verslag over 2020.....	4
Ten slotte	5
Verslag van de directeur-bestuurder	6
Algemene informatie	6
Gegevens.....	6
Ondersteuningsplan.....	6
Actualiteiten vanuit RefSVO in 2020.....	6
Visie, missie en ambitie.....	7
Organisatie van het samenwerkingsverband	8
Ondersteuningsstructuur	9
Toewijzing ondersteuning.....	10
Beleid met betrekking tot ouders.....	11
Financiële middelen	12
Kwaliteitszorg	13
Ten slotte	13
Financieel verslag.....	14
Analyse van het nettoresultaat	14
Financiële kengetallen.....	15
Treasury verslag.....	15
Toekomstperspectieven en continuïteit	16
Algemeen	16
Toekomstige (externe) ontwikkelingen	16
Meerjarenperspectief.....	16
Risiko's en risico-management	19
Ten slotte	20

Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag van de Vereniging Reformatorisch Passend Onderwijs voor Voortgezet Onderwijs, waarin het samenwerkingsverband RefSVO verantwoording aflegt over het jaar 2020.

Het jaar 2020 was voor iedereen, maar zeker voor het onderwijs, een bijzonder jaar. Het grootste deel van het jaar konden de kinderen vanwege het Covid-19 virus niet of deels naar school. Een periode van pionieren brak voor veel scholen, en daarmee ook voor de leerlingen, aan. Lessen konden deels niet gegeven worden en scholen hebben zich ingezet om het afstandsonderwijs in te richten, zodat een groot deel van de lessen door kon gaan. Na de zomervakantie van 2020 mochten de leerlingen de lessen weer helemaal 'op locatie' volgen, zij het onder de geldende maatregelen. Net voordat het jaar 2020 eindigde, zijn we een tweede periode van lockdown ingegaan. De praktijk heeft uitgewezen dat deze tweede omschakeling naar online onderwijs soepeler is verlopen dan de eerste keer.

Wat de periodes van thuisonderwijs voor consequenties op de langere termijn heeft, is nog onduidelijk. Ongetwijfeld heeft het impact op de resultaten, maar ook op het welbevinden van de kinderen. We hebben geprobeerd vanuit RefSVO een vinger aan de pols te houden als het gaat om de kwetsbare jongeren.

Het jaarverslag bestaat uit vier onderdelen:

1. Het verslag van de Raad van Toezicht;
2. Het verslag van de directeur-bestuurder, gebaseerd op de inhoud en de opzet van het Ondersteuningsplan.
3. Het financiële verslag;
4. Het toekomstperspectief en de continuïteitsparagraaf.

Naar aanleiding van het inspectiebezoek in 2020 is een aantal aanvullende zaken opgenomen. Het betreft:

- De meerjarenbalans. Deze is gebaseerd op de standaardindeling. Het eigen vermogen is nader gesplitst in te onderscheiden reserves.
- Het risicobeheersings- en controlesysteem. Aangegeven is, op welke wijze het interne risicobeheersings- en controlesysteem is ingericht en hoe dit in de praktijk functioneert. Daarbij is aangegeven welke resultaten met het risicobeheersingssysteem zijn bereikt en welke aanpassingen eventueel worden doorgevoerd in de komende jaren.
- De personeelsvoorziening. Vanwege het geringe aantal FTE's is op de balans is geen personeelsvoorziening voor jubilea-uitkeringen opgenomen. Eventuele uitkeringen in de toekomst worden vanuit de exploitatie gedaan.

Het jaarverslag is opgesteld onder verantwoordelijkheid van de directeur-bestuurder, de heer J. Flier.

Hoogachtend,
Namens de Raad van Toezicht en het bestuur,

J. Flier, directeur-bestuurder RefSVO

Verslag van de Raad van Toezicht

Organisatiestructuur

De Vereniging Reformatorisch Passend Onderwijs voor Voortgezet Onderwijs is opgericht op 1 november 2013. Het Reformatorisch Samenwerkingsverband Passend Onderwijs gaat uit van deze Vereniging en heeft de verkorte naam RefSVO.

Raad van Toezicht

De Vereniging heeft op 31 december 2020 een Raad van Toezicht met de volgende vijf leden:

- Dhr. W. Büdgen (voorzitter)
- Dhr. B.W. de Leeuw (vicevoorzitter)
- Dhr. M.F. van Leeuwen
- Dhr. P.W. Nobel
- Dhr. F. van Winkelen

Het rooster van aftreden van de RvT ziet er als volgt uit:

Naam en jaar van aantreden	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Dhr. M.F. van Leeuwen (2013)		X				X ¹			
Dhr. B.W. de Leeuw (2013)			X				X ¹		
Dhr. P. W. Nobel (2016)	X			X				X ¹	
Dhr. F. van Winkelen (2016)	X				X				X ¹
Dhr. W. Büdgen (2017)		X				X			

De leden van de Raad van Toezicht hadden in 2020 de volgende nevenfuncties:

Dhr. W. Büdgen:

- Voorzitter Raad van Toezicht Driestar-Educatief. Bezoldigd.
- Bestuurslid Smytegeftfonds. Onbezoldigd.
- Bestuurslid Protestants Centrum Godsdienstig Vormingsonderwijs. Bezoldigd.
- Lid Raad van Advies Stichting De Nieuwe Kans. Onbezoldigd.
- Bestuurslid In de Rechte Straat. Onbezoldigd.

Dhr. M.F. van Leeuwen:

- Partijvoorzitter a.i. Staatkundig Gereformeerde Partij. Bezoldigd.
- Tot 1 november 2020: Ouderling Hersteld Hervormde Gemeente Maartensdijk. Onbezoldigd.

Dhr. B.W. de Leeuw:

- Algemeen directeur/bestuurder Coöperatie ZWN. Bezoldigd.
- Voorzitter Landelijk Directiebestuur VBSO-scholen. Onbezoldigd.
- Vertrouwenspersoon Ds. Joannes Beukelmanschool en Ds. Petrus vd Veldenschool. Onbezoldigd.
- Voorzitter Stichting voor Leermiddelenontwikkeling Reformatorisch Onderwijs (SLRO). Onbezoldigd.
- Voorzitter a.i. Stichting Welzijn Alblasserdam (SWA). Onbezoldigd.
- Lid Expertgroep Goed Bestuur PO-raad. Onbezoldigd.
- Lid 4 mei comité Alblasserdam. Onbezoldigd.

Dhr. P.W. Nobel:

- Lid Raad van Toezicht Stichting Woord & Daad. Onbezoldigd.
- Voorzitter Raad van Toezicht Stichting Kringloopwinkels Woord & Daad. Onbezoldigd.
- Penningmeester Stichting een Nier voor Jeroen. Onbezoldigd.
- Bestuurslid Stichting Poverty Share Investment. Onbezoldigd.

Dhr. F. van Winkelen:

- Lid College van Bestuur a.i. Stichting Conexus. Bezoldigd.
- Directeur bedrijfsvoering Metameer a.i. Bezoldigd.
- Partner Wijs met Waarde B.V. Bezoldigd.
- Voorzitter bestuur Stichting Reformatorisch Onderwijs Delft (Mauritsschool). Onbezoldigd.

¹ Niet meer herkiesbaar

De voorzitter ontving een honorarium van € 2.250,- bruto op jaarbasis (incl. btw). De leden ontvingen een honorarium van € 1.500,- bruto op jaarbasis (incl. btw). De leden kunnen gebruikmaken van een reiskostenvergoeding van € 0,28 per km.

Binnen de Raad van Toezicht functioneren twee commissies: de financiële commissie en de remuneratiecommissie. De eerstgenoemde commissie bespreekt, voorafgaand aan vaststelling door de directeur-bestuurder, onder andere de jaarrekening en de begroting en kan de directeur-bestuurder verder van gevraagd en ongevraagd advies voorzien. De remuneratiecommissie voert onder andere de functionerings-, beoordelings- en voortgangsgesprekken met de directeur-bestuurder en heeft ook de adviserende functie zoals hierboven genoemd. In het jaar 2020 hebben beide commissies genoemde activiteiten uitgevoerd.

Bestuur

Het bestuur van de vereniging bestaat uit één persoon, de directeur-bestuurder. Deze wordt ondersteund door een parttime beleidsondersteunend medewerker en een parttime secretaresse.

De directeur-bestuurder, dhr. J. Flier, had in het verslagjaar de volgende nevenfuncties:

- Lid Raad van Toezicht RMU. Bezoldigd.
- Met ingang van 1 juli 2020: Interim-manager Calvijnschool Ederveen. Bezoldigd.
- Auditor Reformatorisch Samenwerkingsverband Passend Onderwijs voor Primair Onderwijs (Berséba). Bezoldigd.

De directeur bestuurder heeft geen nevenfunctie met een toezichthoudende functie bij een andere onderwijssector.

De vereniging heeft een ondersteuningsplanraad (OPR) die bestaat uit acht leden: voor een kwart ouders, voor een kwart leerlingen en voor de helft personeelsleden. Zij worden gekozen door de MR-leden van de aangesloten scholen. De OPR is betrokken bij de totstandkoming van het ondersteuningsplan van het samenwerkingsverband en heeft instemmingsrecht. Het samenwerkingsverband heeft geen medezeggenschapsraad, omdat er slechts een beperkt aantal personen in dienst is.

De OPR heeft in 2020 4 keer vergaderd, waarvan 2 keer samen met de volledige Raad van Toezicht.

Good governance

De Raad van Toezicht hanteert de Governance Code van het Voortgezet Onderwijs. Er is een duidelijke scheiding aangebracht tussen bestuurlijke en toezichthoudende taken. Alleen de laatste taken vallen onder de verantwoordelijkheid van de Raad van Toezicht.

De Raad vervult haar werkgeversrol voor de directeur-bestuurder. Naast de advies- en klankbordrol van de Raad is de toezichthoudende rol verder doorontwikkeld. Functionerings-, beoordelings- en voortgangsgesprekken vinden plaats op basis van een vastgestelde gesprekkencyclus. Tevens heeft de Raad van Toezicht vastgelegd op welke wijze zij haar eigen functioneren evalueert.

De directeur-bestuurder legt driemaal per jaar verantwoording af aan de Raad van Toezicht door middel van een bestuursrapportage. Deze is opgezet op basis van het Ondersteuningsplan van RefSVO. Er is vastgelegd wanneer over welke thema's gerapporteerd wordt.

De Raad van Toezicht benoemt de externe accountant en houdt toezicht op rechtmatige en doelmatige besteding van de middelen. De accountantscontrole verloopt via het administratiekantoor VGS te Ridderkerk. De VGS ziet hierbij toe op naleving van de richtlijnen die gelden voor de jaarverslaggeving.

In het kader van haar functie als Raad van Toezicht legt de raad verantwoording af aan de leden van de vereniging en aan de overheid door middel van het verslag van de Raad van Toezicht. Aan de leden van de vereniging doet zij dat tevens op de Algemene Ledenvergaderingen. De relatie tussen bestuur, raad van toezicht en ledenvergadering wordt geregeld in statuten en reglementen.

Inhoudelijk verslag over 2020

In 2020 vergaderde de Raad van Toezicht 4 keer, waarvan 3 keer in aanwezigheid van de directeur-bestuurder, de secretaresse en de beleidsondersteunend medewerker en 2 keer gezamenlijk met de Ondersteuningsplanraad.

De Raad van Toezicht heeft in 2020 haar goedkeuring gegeven aan:

- Het gewijzigde ondersteuningsplan van RefSVO (OSP'19-'22), waarin de keuze voor opting out leerwegondersteund onderwijs is verwerkt;
- De jaarrekening (na advisering en bespreking door de financiële commissie) en het jaarverslag 2019;
- De begroting 2021 en de meerjarenbegroting (na advisering en bespreking door de financiële commissie en de administrateurs van de aangesloten scholen) voor de jaren 2022-2025;
- De inhoud van de bestuursrapportages;

De volgende zaken zijn in 2020 besproken, besloten en/of aan de orde geweest:

- De gesprekkencyclus, c.q. het functioneren van de directeur-bestuurder;
- De verantwoording door de scholen van de middelen vanuit RefSVO;
- Actualiteiten rond Passend Onderwijs, waaronder de eidevaluatie passend onderwijs;
- De continuering van het onderwijs onder de Corona-omstandigheden.

De Algemene Ledenvergadering is tweemaal bij elkaar geroepen, op 2 juni en 30 oktober. Tijdens deze vergaderingen zijn leden geïnformeerd over en betrokken bij de hierboven genoemde onderwerpen. Waar nodig zijn besluiten genomen of zaken goedgekeurd, waaronder de keuze voor opting out leerwegondersteund onderwijs en mede in verband hiermee het aangepaste OSP'19-'22, alsmede het jaarverslag en de genoemde begrotingen.

De Raad van Toezicht heeft in oktober 2020 een werkbezoek afgelegd op de Gomarus scholengemeenschap te Gorinchem. De Raad heeft zich laten informeren over de interne ondersteuningstoewijzing op de school en het palet aan voorzieningen binnen de school.

De Raad van Toezicht constateert op basis van onder andere de bestuursrapportages en het werkbezoek van 2020 dat de aangesloten scholen zich actief inzetten om leerlingen een passende onderwijsplaats, zo nodig in combinatie met ondersteuning, te bieden. Ook in 2020 is het gelukt om vrijwel alle leerlingen vanuit de achterban een plek te bieden op één van de 12 reformatorische scholen.

Tevens concludeert de Raad van Toezicht dat de middelen die RefSVO vanuit de overheid ontvangt, doelmatig worden ingezet. Deze conclusie trekt de Raad onder andere op basis van de kengetallen thuiszitters, plaatsing van leerlingen op het speciaal onderwijs, plaatsing van leerlingen buiten RefSVO en de financiële verantwoording die de scholen afleggen aan RefSVO.

Ten slotte

De toezichthouder heeft vastgesteld dat ook voldaan is aan de overige wet- en regelgeving rondom Passend Onderwijs. Dit heeft hij gedaan op grond van de informatie van de directeur-bestuurder en zijn eigen kennis op het gebied van (Passend) Onderwijs.

Dhr. W. Büdgen,
Voorzitter Raad van Toezicht

Verslag van de directeur-bestuurder

Algemene informatie

Gegevens

De vereniging staat ingeschreven in het register van de Kamer van Koophandel onder nummer 59192569.

Het RSIN-nummer is: 853360571.

Het BRIN-nummer is VO0001.

De statuten zijn te vinden op de website: www.refsvo.nl

Adresgegevens:

Bezoek- en postadres:

Plesmanstraat 72

3905 KZ Veenendaal

info@refsvo.nl

www.refsvo.nl

Ondersteuningsplan

Het ondersteuningsplan geeft de wijze aan waarop RefSVO de organisatie en de financiering van het passend onderwijs vormgeeft, welke ambities wij hebben en naar welke doelen wordt gestreefd. Tevens beschrijft het op welke wijze RefSVO voldoet aan de wettelijke taken.

In 2019 is het OSP'19-'22, na goedkeuring door de Raad van Toezicht en de Ondersteuningsplanraad, door de Algemene Ledenvergadering goedgekeurd. Het plan heeft een looptijd van 3 cursusjaren. In oktober 2020 is in het OSP'19-'22 de keuze voor opting out leerwegondersteunend onderwijs verwerkt. Vaststelling en goedkeuring van het gewijzigde OSP heeft plaatsgevonden volgens de hiervoor geldende procedure.

Actualiteiten vanuit RefSVO in 2020

In 2019 is een start gemaakt met de eerste ronde van kwaliteitsbezoeken die betrekking heeft op de huidige ondersteuningsplanperiode. In de verantwoording wordt regelmatig verwezen naar deze bezoeken. Begin 2020 zou de ronde kwaliteitsbezoeken afgerond worden, maar in verband met de Corona-omstandigheden is dit echter niet gelukt. In januari 2021 is het laatste bezoek afgelegd.

In december 2019 en januari 2020 bezocht de inspectie RefSVO. Via [deze link](#) is het rapport in te zien. Een korte samenvatting van het rapport geven we hieronder weer:

De inspectie vindt dat de volgende dingen goed gaan:

- Voor alle leerlingen is er een zo passend mogelijke plek op een school;
- Het samenwerkingsverband weet thuiszitten te voorkomen;
- Het bestuur weet hoe de scholen passend onderwijs bieden;
- Het bestuur kan nu en in de nabije toekomst voldoen aan de financiële verplichtingen om scholen te ondersteunen in het bieden van passend onderwijs.

De volgende zaken kunnen volgens de inspectie beter:

- De doelen in het ondersteuningsplan kunnen duidelijker omschreven worden;
- Scholen kunnen meer met elkaar delen;
- Het jaarverslag kan betere informatie bevatten.

De volgende zaken moeten van de inspectie verbeterd worden:

- Het samenwerkingsverband laat zich bij het nemen van een besluit over een bewijs voor toelating op een speciale school ('toelaatbaarheidsverklaring') adviseren door twee deskundigen. Deze deskundigen hebben soms dezelfde soort deskundigheid. De wet schrijft voor dat het samenwerkingsverband zich door twee verschillende soorten deskundigen moet laten adviseren. Het bestuur moet dit aanpassen.
- Er moet beter gestuurd worden op kwaliteit van het orthopedagogisch-didactisch centrum De Combi en het bestuur moet op De Combi zorgen voor leraren die de juiste opleiding hebben;
- In het jaarverslag ontbreekt informatie over enkele financiële onderwerpen. Het bestuur moet dat verbeteren in het eerstvolgende jaarverslag en daarna.

De inspectie spreekt het vertrouwen uit in het bestuur van dit samenwerkingsverband en wijkt niet af van het gewone toezicht. Dit betekent dat het samenwerkingsverband over vier jaar weer bezocht wordt, tenzij dat eerder nodig is. De inspectie houdt in de gaten of het samenwerkingsverband het komende jaar enkele van zijn verbeteringen ook echt doorvoert.

RefSVO heeft in het jaarverslag over 2019 al enkele verbeterpunten doorgevoerd. De overige punten betreffende het jaarverslag zijn verwerkt in het huidige jaarverslag. Ook met betrekking tot de andere verbeterpunten zijn acties in gang gezet.

Op 30 oktober 2020 organiseerde RefSVO een samenwerkingsverband-brede onlinebijeenkomst. In beginsel zou deze bijeenkomst eerder in het jaar fysiek plaatsvinden en zou tijdens deze bijeenkomst een diepere doordenking van de toenemende gedragsproblematiek plaatsvinden. Omdat de bijeenkomst op een aangepaste wijze moest georganiseerd worden, is gekozen voor bespreking van het bovengenoemde inspectierapport, de belangrijkste bevindingen vanuit de kwaliteitsbezoeken en de eindevaluatie passend onderwijs. De bijeenkomst is een eerste aanzet geweest voor een school specifieke bespreking van kansen en bedreigingen van passend onderwijs. In 2021 willen we input voor het nieuwe OSP '22-'26 ophalen vanuit deze besprekingen.

In 2020 is het eindrapport passende onderwijs opgesteld, gepresenteerd en in de Tweede Kamer besproken. Minister A. Slob heeft een overzicht met 25 actiepunten, gebaseerd op de eindevaluatie passend onderwijs, opgesteld. RefSVO heeft per punt aangegeven welke consequenties dit heeft voor RefSVO en welke acties hierop ondernomen worden.

Visie, missie en ambitie

RefSVO heeft de Bijbel als grondslag en onderschrijft onvoorwaardelijk de Drie Formulieren van Enigheid. Het samenwerkingsverband ziet het als zijn opdracht om in de eerste plaats het reguliere voortgezet onderwijs kwalitatief te versterken, zodat zo veel mogelijk kinderen binnen een vo-school van ons reformatorisch samenwerkingsverband geholpen kunnen worden. Waar dat niet (meer) mogelijk is, bieden andere voorzieningen kwalitatieve ondersteuning.

Onze visie luidt:

“Het opzetten, uitbreiden en onderhouden van een adequaat ondersteuningssysteem op de aangesloten scholen van ons samenwerkingsverband, met als doel het optimaal ontwikkelen van de gaven en talenten van iedere leerling, ingebed in het opvoeden in en tot de vreze van de Heere. Een en ander gebeurt in nauw overleg met alle betrokkenen, zo mogelijk op de meest geëigende plaats binnen het verband, en wordt gedragen door gekwalificeerde en toegeruste leerkrachten, ondersteund door het gebruik van adequate leermethoden en leermiddelen en met inzet van ieders specialiteiten, persoonlijkheid en eigen gaven.”

RefSVO werkt vanuit de volgende missie:

Sterke basis, steun waar nodig, speciaal als het moet.

RefSVO heeft de visie en missie uitgewerkt in de volgende ambities:

- a. Elke leerling die zit op een school binnen het samenwerkingsverband krijgt een passend onderwijsaanbod. Er zijn geen thuiszitters.
- b. Leerlingen worden bij voorkeur thuis nabij aangemeld en geplaatst in het reguliere onderwijs, eventueel in een aangepaste setting.
- c. In het reguliere onderwijs zorgen professionele leraren voor kwalitatief goed onderwijs, dat qua ondersteuning een preventief karakter heeft.
- d. Elke school heeft een adequate ondersteuningsstructuur, die wordt ingezet op basis van de ondersteuningsbehoefte van de leerling.
- e. Bij complexe ondersteuningsvragen wordt de leerling zo nodig verwezen naar de speciale scholen in het samenwerkingsverband. Verwijzingen naar instellingen buiten het samenwerkingsverband zijn alleen aan de orde bij zeer complexe ondersteuningsvragen.

- f. De speciale voorzieningen in het samenwerkingsverband bezitten kwalitatief hoogwaardige expertise, die ze inzetten in het reguliere onderwijs en in de speciale onderwijssetting.
- g. Op school- en bovenschools niveau is er goede afstemming met de leerling, de ouders, school, gemeente en instellingen voor onderwijsondersteuning en jeugdzorg.

Bovenstaande ambities zijn concreter uitgewerkt in de onderstaande paragrafen. Daarbij is aangegeven op welke wijze er in 2020 gewerkt is aan het vorm en inhoud geven aan de betreffende ambities.

Organisatie van het samenwerkingsverband

RefSVO is een landelijk verband, georganiseerd op basis van de reformatorische identiteit van de scholen en bestaat uit de 7 reformatorische scholen voor Voortgezet Onderwijs en de 5 reformatorische scholen voor Voortgezet Speciaal Onderwijs die er zijn in Nederland. Voor een overzicht van de scholen verwijzen we naar [onze website](#). Op 1 oktober 2020 telde RefSVO 21.976 leerlingen. Hiervan zaten 438 leerlingen in het VSO. De prognose van het leerlingenaantal laat een vrij constant beeld zien.

RefSVO heeft 3 personeelsleden in dienst. Een parttime directeur-bestuurder, dhr. J. Flier, voor een WTF van 0,8, een beleidsondersteunend medewerker, mevrouw A.H. van den Bos – Korpershoek, voor een WTF van 0,45 en een parttime secretaresse, mevrouw P. Schuurkamp – Nieuwenhuis voor een WTF van 0,3.

Gezamenlijk heeft het personeel een WTF van 1,55. Met deze personeelsbezetting kan RefSVO op de juiste wijze invulling geven aan haar taken en verantwoordelijkheden.

Het beleid is er maximaal op ingericht uitkeringen na ontslag te voorkomen. Bij eventueel ontslag van personeel waarbij sprake is van een ontslagvergoeding, zal dit ontslag voorgelegd worden aan de rechter. Dit omdat onderling overeengekomen ontslagvergoedingen niet uit de bekostiging mogen worden betaald. Alleen ontslagvergoedingen die door de rechter zijn bekrachtigd, mogen uit de bekostiging worden voldaan.

In 2020 huurde RefSVO twee kantoorruimtes van Maatschap Vastgoed Plesmanstraat 68 – 72. Ook huurde RefSVO ruimte van Eleos, locatie Ede, voor het geven van onderwijs aan jongeren op De Combi.

RefSVO heeft geen verdere verantwoordelijkheden of taken op gebied van onderhoud en huisvesting. Er is een grote mate van tevredenheid over de huisvesting.

Communicatie vindt plaats door middel van de website en periodieke nieuwsbrieven. Ook wordt met regelmaat relevante informatie gedeeld via de mail.

In 2020 is een folder voor docenten van de reformatorische V(S)O scholen opgesteld. In deze folder is kort omschreven wat de doelstelling van RefSVO is en welke taken en verantwoordelijkheden zij heeft.

Verreweg de meeste kinderen van onze scholen voor Voortgezet (Speciaal) Onderwijs komen van een van de scholen voor reformatorisch Primair (Speciaal) (Basis-)Onderwijs. Op bestuursniveau vond in 2020 structureel overleg (ca. eens in de 6 weken) met de Raad van Bestuur van Berséba plaats. Daarnaast is er in de vier regio's van Berséba geregeld overleg geweest tussen de regiomanagers en de scholen voor voortgezet onderwijs. Indien nodig heeft de directeur-bestuurder van RefSVO overleg gehad met de regiomanagers van Berséba. Tweemaal is er in 2020 een overleg met Berséba geweest in het kader van meer- en hoogbegaafdheid. Dit heeft er in geresulteerd, dat de collega's vanuit de RefSVO-scholen deelnemen aan de regionale expertgroepen meer- en hoogbegaafdheid van Berséba. In 2020 overlegde het Loket RefSVO tweemaal met de zorgmakelaars van Berséba.

De overlegmomenten zorgen er mede voor dat er blijvend gewerkt wordt aan een goede doorgaande lijn in de ontwikkeling van de leerlingen uit de achterban – zeker voor kinderen met extra ondersteuningsbehoeften – en dat eventuele knelpunten snel in beeld zijn en efficiënt aangepakt kunnen worden.

In het jaar 2020 zijn geen officiële klachten binnengekomen bij RefSVO.

Overleg met gemeenten en jeugdhulp heeft ook in 2020 opnieuw veelvuldig plaats gevonden. Namens RefSVO gebeurt dit door contactpersonen vanuit alle scholen binnen RefSVO. In enkele gevallen schoof de directeur-bestuurder bij het overleg aan.

RefSVO heeft in de contacten die er zijn met de gemeenten een ondersteunende en adviserende rol. Op deze wijze geeft RefSVO invulling aan de ambitie om op school- en bovenschools niveau optimaal af te stemmen met o.a. gemeente en instellingen voor onderwijsondersteuning en jeugdzorg.

Ambities '19-22

- In de lopende ondersteuningsplanperiode wil de Raad van Toezicht de werkwijze van zelfevaluatie evalueren. Het is de planning dat dit in 2022 plaatsvindt.
Voor het verslagjaar 2020 biedt deze ambitie geen input voor verantwoording.

Ondersteuningsstructuur

RefSVO heeft haar ondersteuningsstructuur beschreven in het OSP. De scholen binnen RefSVO hebben dit op hun beurt gedaan in of als onderdeel van hun schoolondersteuningsprofiel. Op deze wijze wordt ervoor gezorgd dat vrijwel alle leerlingen een passend aanbod krijgen binnen de scholen en hiermee wordt tegemoet gekomen aan één van de belangrijkste ambities van RefSVO: Elke leerling die zit op een school binnen het samenwerkingsverband krijgt een passend onderwijsaanbod.

Het aantal ingeschreven thuiszitters – leerlingen die ongeoorloofd meer dan 3 maanden meer dan 75% afwezig zijn – is minimaal. Op 15 september 2020 bedroeg dit aantal 11, op 15 december waren dit er 5.

In Dordrecht en in Ede heeft RefSVO een voorziening voor onderwijs-deeltijdbehandeling. RefSVO, De Hoop ggz en Eleos bieden in deze voorzieningen deeltijdbehandeling aan in combinatie met school voor kinderen en jongeren met psychiatrische problemen in een kortdurend, maar intensief traject, waarbij terugkeer naar de school doelstelling is. In de meeste gevallen vindt terugkeer plaats, waarbij opgemerkt wordt, dat de voorzieningen voor onderwijs-deeltijdbehandeling voorzien in een behoefte. Op basis van de ervaringen kan gezegd worden dat de kortdurende, maar intensieve behandeltrajecten in de meeste gevallen voldoende houvast geven aan jongeren om het onderwijs weer in te stromen.

Van de geplaatste jongeren kwam in 2019 ruim 30% en in 2020 bijna 40% uit het reformatorisch VO of MBO. Van deze jongeren was ruim 80% in beeld via de thuiszittersregistratie.

Mede in het kader van een toegekende subsidieaanvraag meer- en hoogbegaafdheid heeft RefSVO een initierende rol binnen dit thema. Binnen RefSVO functioneert een stuurgroep begaafdheid die bestaat uit de coördinator meerbegaafdheid RefSVO, de directeur-bestuurder, de beleidsondersteunend medewerker en twee begaafdheidscoördinatoren vanuit de RefSVO-scholen. De scholen hebben in een plan van aanpak aangegeven hoe ze in de subsidieperiode, maar de tijd erna, aandacht besteden aan meer- en hoogbegaafdheid. Onder coördinatie vanuit RefSVO worden initiatieven bij elkaar gebracht, parktijken uitgewisseld, knelpunten gedeeld en besproken. Dit wordt onder andere gedaan door het organiseren van bijeenkomsten voor de expertgroep, waarin alle begaafdheidscoördinatoren van de scholen participeren en door het verspreiden van nieuwsbrieven. Op de website van RefSVO is een platform opgezet voor ondersteuning van de scholen. Naast het opzetten en ontwikkelen van voorzieningen wordt ook gewerkt aan professionalisering van collega's. Met al deze activiteiten proberen we RefSVO-breed tot een juist aanbod te komen voor deze doelgroep jongeren.

Het samenwerkingsverband heeft beleidsafspraken gemaakt met de Bartimeüs en Visio, instellingen voor cluster 1 (blinde, slechtziende kinderen) en Auris en Kentalis, instellingen voor cluster 2 (dove, slechthorende kinderen en kinderen met taal-/spraakproblemen). Daardoor kunnen lichte en medium-arrangementen cluster 1 en 2 op de scholen van het samenwerkingsverband worden gerealiseerd.

Geconcludeerd kan worden dat de ondersteuningsstructuur adequaat is, waarbij opgemerkt wordt, dat de scholen, op basis van structurele evaluatie(s), voortdurend doorontwikkelen op dit gebied. Nieuwe voorzieningen worden opgezet en bestaande voorzieningen aangepast of uitgebouwd. Er wordt aantoonbaar blijvend aandacht besteed aan de ambitie om binnen RefSVO te werken vanuit en met een adequate ondersteuningsstructuur.

Ambities '19-'22

- Thema onderwijs-jeugdzorg
  - Aandacht voor nascholing en ontwikkeling expertise grensvlak onderwijs-jeugdzorg.
  - Optimale afstemming tussen onderwijs en jeugdzorg/gemeente
  - Ondersteuning bij maatwerktrajecten onderwijs-jeugdzorg.

Tijdens de kwaliteitszorgbezoeken in 2019-2020 is er aandacht geweest voor de vragen die er leven en de casussen die spelen op dit grensvlak. Veelvuldig is gebruik gemaakt van de ondersteuning die hiervoor beschikbaar is vanuit RefSVO. Het SWV heeft een overeenkomst met Edwin Bos van Knutsupport die vanuit RefSVO, aanschuift als er zich situaties voordoen waarbij vanuit zowel school als gemeente of jeugdzorginstelling een inhoudelijke bijdrage vanuit het SWV wordt gevraagd.

- Aandacht voor de (warme) overdracht
In overleg met Berséba is in 2020 aandacht gevraagd voor de overdracht tussen PO en VO. Op basis van een in het verleden opgezette handreiking overdracht Berséba-RefSVO zijn de diverse fasen binnen het aanmeldingsproces bij de scholen onder de aandacht gebracht.
- Benutten van (elkaars) expertise vanuit het V(S)O
Tijdens de kwaliteitszorgbezoeken in 2019-2020 is aan de ene kant bekeken in hoeverre expertise-uitwisseling voor de hand liggend was en ook plaatsgevonden heeft. Daarnaast hebben de scholen, op basis van goede voorbeelden binnen de scholen, handvatten gekregen om expertise uit te wisselen. Structureel gebeurt dit door middel van de twejaarlijkse overleggen van de zorgcoördinatoren. In 2020 vond dit overleg eenmaal plaats. Het blijkt dat scholen in meerdere mate behoefte hebben om ervaringen en expertise uit te wisselen als het gaat om specifieke thema's. RefSVO heeft hierin een initiërende rol. Tevens heeft in 2020 een bijeenkomst plaatsgevonden met de collega's van de scholen die, mede namens RefSVO de contacten met de gemeenten onderhouden. Relevante bevindingen vanuit de evaluatie Passend Onderwijs, good practices en knelpunten zijn onderwerp van gesprek geweest.
- Inzage in expertiseontwikkeling op de scholen
In 2021 zal dit thema aandacht krijgen vanuit RefSVO. Voor het verslagjaar 2020 biedt deze ambitie geen input voor verantwoording.
- Aandacht voor een actueel SOP
Bij alle scholen is het hebben van een actueel schoolondersteuningsprofiel onderwerp van gesprek geweest. Alle scholen hebben een SOP, maar bij veel scholen is dit profiel niet up to date. De komende jaren zullen de scholen vanuit RefSVO hierop bevraagd en indien nodig hierbij ondersteund worden.
- Beslissing nemen over de werkwijze en bekostiging rond LWOO-leerlingen.
Vanuit een inventarisatie is gebleken dat scholen behoefte hebben op nadere bezinning rond dit thema en het maken van een weldoordachte keuze rond criteria en bekostiging. In 2020 is hiervoor een bijeenkomst belegd en in de ALV van 2020 is het besluit genomen om te kiezen voor opting out LWOO. Er is geen beslissing genomen om de toedeling van de middelen te wijzigen. Besloten is dit eventueel te doen op basis van een breder onderzoek.

Toewijzing ondersteuning

Alle scholen hebben het proces om te komen tot toewijzing van ondersteuning intern omschreven in een zorgdocument. Deze processen zijn helder omschreven zijn en bieden voldoende vertrouwen om te concluderen dat ondersteuningstoewijzing op een gestructureerde wijze plaatsvindt.

In incidentele gevallen, bij zeer complexe ondersteuningsvraagstukken, vond verwijzing naar buiten RefSVO plaats.

Het Loket van RefSVO geeft toelaatbaarheidsverklaringen (TLV's) af voor leerlingen die voor hun ontwikkeling aangewezen zijn op het voortgezet speciaal onderwijs en het Praktijkonderwijs (pro). Deze TLV's worden afgegeven op basis van een advies van het Loket RefSVO. Ook heeft het samenwerkingsverband tot 1 oktober 2020 aanwijzingen afgegeven voor het leerwegondersteunend onderwijs (lwoo). Bij het afgeven van de toelaatbaarheidsverklaringen en aanwijzingen LWOO maakt het Loket RefSVO gebruik van de hiervoor opgestelde criteria.

In 2020 vergaderde het Loket RefSVO 11 maal en zijn 261 toelaatbaarheidsverklaringen afgegeven. Dit betreft 232 nieuwe TLV's en 29 verlengingen. In onderstaande tabel is te zien om welk type TLV's het gaat:

	TO-TAAL	Type GP Gedragsproblematiek	Type LZ Langdurig ziek	Type LG Lichamelijk gehandicapt	Type ZLM Zeer moeilijk lerend	Type EMB Ernstig meer-voudig beperkt	Totaal cl.3	Type pro Praktijkonderwijs
2016	225	54	2	6	27	20	55	116
2017	258	70	2	0	41	15	58	130
2018	276	63	2	2	49	24	77	136
2019	257	75	0	3	29	26	58	124
2020	261	67	1	2	38	27	68	126

Het aantal TLV-aanvragen voor leerlingen met ondersteuningsbehoefte op het gebied van gedrag steeg in 2019 aanzienlijk. In 2020 is het weer gedaald en het aantal nieuwe TLV-aanvragen daalde substantieel. Diverse signalen wijzen erop, dat de problematiek rond gedrag echter toeneemt. Dit thema staat de komende jaren prominent op de agenda van RefSVO. Hoewel het te vroeg is om deze conclusie hard te trekken, lijkt het erop, dat scholen minder snel een verwijzing naar het VSO doen

Opvallend is de stijging van het aantal vso-cluster 3 leerlingen in 2018, een gelijke daling in 2019 en weer een stijging in 2020. Er is geen duidelijk aanwijsbare oorzaak van deze schommeling.

De 75 TLV's voor GP in 2019 betroffen 67 nieuwe TLV's en 8 verlengingen. De 67 TLV's voor GP in 2020 betreffen 46 nieuwe TLV's en 21 verlengingen. De 46 nieuwe TLV's zijn aangevraagd door de volgende VO- scholen:

		Calvijn College	Driestar College	Gomarus SG	Jac. Fruytier SG	Pieter Zandt SG	Van Lodenstein College	Wartburg College
2016	Aantal	7	6	0	20	4	17	6
	Percentage van totaal lln.	0,22%	0,15%	0%	0,79%	0,13%	0,42%	0,15%
2017	Aantal	10	13	1	24	0	15	7
	Percentage van totaal lln.	0,32%	0,33%	0,06%	0,96%	0%	0,38%	0,18%
2018	Aantal	10	7	1	32	5	2	6
	Percentage van totaal lln.	0,32%	0,18%	0,06%	1,3%	0,18%	0,05%	0,16%
2019	Aantal	8	15	2	24	4	10	4
	Percentage van totaal lln.	0,25%	0,38%	0,11%	0,98%	0,14%	0,26%	0,11%
2020	Aantal	3	2	1	21	1	16	2
	Percentage van totaal lln.	0,10%	0,05%	0,06%	0,84%	0,04%	0,41%	0,06%

Afgegeven TLV's voor verzilvering binnen of buiten RefSVO:

	GP verzilvering binnen RefSVO	Cluster 3 verzilvering binnen RefSVO	GP verzilvering buiten RefSVO	Cluster 3 verzilvering buiten RefSVO	Totaal verzilvering buiten RefSVO
2016	39	116	21	8	29
2017	38	53	32	3	35
2018	35	71	28	6	34
2019	33	54	34	4	38
2020	34	66	12	2	14

Het aantal verzilverde TLV's buiten RefSVO is aanmerkelijk lager dan in de jaren hiervoor.

Ambities '19-'22

- Geen uitstroom buiten RefSVO.
Alle scholen zetten alles in om leerlingen binnenboord te krijgen en te houden. In 2020 was de uitstroom naar andere SWV'en substantieel minder dan in de jaren ervoor. Het gaat daarbij in verreweg de meeste gevallen om leerlingen met meervoudige problematiek of om leerlingen waarbij jeugdzorg voorliggend is aan onderwijs. Monitoring van dit cijfers vinden we, in het kader van onze visie en missie, van groot belang.
- Passende voorzieningen, waaronder onderzoek naar het opzetten van een voorziening voor onderwijsdeeltijdbehandeling in regio Noordoost
Een belangrijke ontwikkeling binnen RefSVO is het onderzoeken naar mogelijkheden en het opzetten van onderwijs-zorgconstructies. Inmiddels hebben we 4 voorzieningen die onder deze categorie vallen. De OZK op het Van Lodenstein College, de Quraklas op de Pieter Zandt scholengemeenschap, de onderwijsdeeltijdbehandeling in Dordrecht en de Combi in Ede.
- Leerlingen minimaal 2 jaar volgen
Uit een gedane inventarisatie is een voorstel geformuleerd wat op het eerste zorgcoördinatorenoverleg van 2020 geagendeerd zou worden, maar in verband met de Corona-omstandigheden niet is gebeurd. Dit zal het komende jaar opgepakt worden, waarbij we willen komen tot een gezamenlijke werkwijze rond het volgen van leerlingen.

Beleid met betrekking tot ouders

Ouderbetrokkenheid is van groot belang bij het afstemmen van het ondersteuningsaanbod op de behoeften van de leerlingen. Scholen hebben hier in grote mate een eigen verantwoordelijkheid. De scholen informeren zelf de ouders over de ondersteuning die zij kunnen bieden, door het openbaar maken van hun ondersteuningsprofiel via de website en/of schoolgids.

Daarnaast bestaat uiteraard voor ouders de mogelijkheid om contact op te nemen met RefSVO. Dit is in 2020 ook regelmatig gebeurd, waarbij het vermoeden bestaat, dat de toenemende vraag mede voortkomt uit stagnatie in verband met Corona. RefSVO weegt altijd af of zij een verantwoordelijkheid heeft in de problematiek die aan de orde wordt gesteld of niet. Tegelijk wordt ook altijd contact opgenomen met de betreffende school. In gezamenlijkheid wordt geprobeerd te werken aan een passende oplossing in het belang van de leerling. In verreweg de meeste gevallen lukt dit. Echter niet altijd. RefSVO biedt in zulke gevallen onafhankelijke ondersteuning of advies aan, wat veelal helpend kan zijn richting een oplossing.

Ouders zijn vertegenwoordigd in de ondersteuningsplanraad van RefSVO. De OPR heeft in 2020 4 vergaderingen belegd. Tijdens twee van deze vergaderingen is de Raad van Toezicht aanwezig geweest. Drie van de vier vergaderingen zijn gehouden in aanwezigheid van de directeur-bestuurder.

De OPR heeft zich verantwoord over haar werkzaamheden 2020 in het jaarverslag van de OPR. Dit jaarverslag is geplaatst op de website van RefSVO.

De ondersteuningsplanraad heeft haar taken en verantwoordelijkheden in 2020 op een constructieve en positieve wijze uitgevoerd en opgepakt, waarbij gemerkt werd, dat vanuit het belang van de jongere gedacht werd. De afstemming met de directeur-bestuurder en met de Raad van Toezicht verloopt op een plezierige manier.

Tijdens de kwaliteitsbezoeken die plaatsvonden in 2019-2020 is gebleken dat scholen, mede op basis van tevredenheidsonderzoeken, voortdurend bezig zijn met het thema 'ouderbetrokkenheid'. RefSVO volgt met belangstelling de ontwikkelingen hieromtrent en zal hierover blijvend in gesprek gaan met de scholen.

Ambities '19-'22

- Ouderbetrokkenheid bij ondersteunings-aanbod
Dit thema heeft een plaats gekregen binnen de kwaliteitsbezoeken van 2019 en 2020. Uit de gesprekken komt naar voren dat de scholen de ouders over het algemeen als 'onmisbaar' ervaren bij het vaststellen van het ondersteuningsaanbod van hun kind. Ouders zijn partner in dit proces. Scholen zoeken naar de meest optimale vorm van ouderbetrokkenheid.
- Informatiebrochure voor ouders
Omdat ouders de mogelijkheid hebben met RefSVO contact op te nemen, is het van belang dat duidelijk is welke rol RefSVO speelt in het speelveld van Passend Onderwijs binnen de reformatorische V(S)O-scholen. In 2019 hebben we besloten, dat er op de website van RefSVO een voor ouders toegankelijke pagina wordt gemaakt met heldere informatie in eenvoudige bewoordingen over de rol en de taken van RefSVO. In 2020 is dit gerealiseerd.

Financiële middelen

Het samenwerkingsverband ontvangt bekostiging van het Ministerie. Een groot deel van deze middelen komt ter beschikking aan de scholen om samen met de lumpsumbekostiging van de scholen de basisondersteuning en de extra ondersteuning te realiseren. Met betrekking tot de verdeling van de middelen zijn afspraken gemaakt. Deze zijn opgenomen in het ondersteuningsplan.

Alle scholen hebben in 2020 het verantwoordingsdocument ingevuld en hebben hierbij de uitgaven voor Passend Onderwijs gespecificeerd naar de verschillende voorzieningen. Een groot deel van de ontvangen gelden is gebruikt om leerlingen met extra ondersteuning op het gebied van gedrag de nodige begeleiding te geven. Daarnaast zijn de middelen ingezet voor jongeren met een lichamelijke beperking, met ondersteuningsbehoefte op het gebied van meer- en hoogbegaafdheid en voor nascholing van personeel dat werkzaam is binnen de bovengenoemde voorzieningen.

De verantwoording geeft een heldere inzage in de besteding van de middelen. Daarnaast wijzen kengetallen (verwijzingen naar buiten RefSVO, thuiszitters, oudertevredenheid) op een passend ondersteuningsaanbod. Samenvattend kan geconcludeerd worden dat de scholen de verkregen zorgmiddelen doelmatig inzetten.

Ambities '19-'22

- Inzicht in reservering middelen voor knelsituaties
Over het algemeen reserveren de scholen geen geld voor speciale knelsituaties. De school kan hierin een eigen keuze maken. De praktijk wijst uit, dat scholen insteken op wat nodig is voor de jongeren en hiervoor ook de benodigde middelen beschikbaar stellen.

- Door ontwikkelen wijze verantwoording – o.a. duiding van de getallen
Het ingevulde verantwoordingsdocument is aanleiding geweest om gezamenlijk te bekijken wat voldoet en wat aanpassing behoeft. In het document is een aantal aanpassingen gedaan, waardoor vergelijk beter mogelijk is en er meer beargumenteerd uitspraken gedaan kunnen worden over de ontvangen gelden.
- Evaluatie verdeling RefSVO-middelen
Deze ambitie staat geagendeerd voor het cursusjaar 2020-2021. Voor het verslagjaar 2020 biedt deze ambitie geen input voor verantwoording.

Kwaliteitszorg

Als uitgangspunt voor kwaliteitszorg neemt RefSVO haar ambities en de indicatoren uit het Toezichtkader (TZK) van de Inspectie. In de achterliggende jaren zijn alle ambities en indicatoren onderwerp van onderzoek geweest tijdens een aantal kwaliteitsbezoeken aan de scholen.

De meeste scholen binnen RefSVO hebben in 2019 een eerste kwaliteitsbezoek gehad dat betrekking had op het OSP'19-'22. Een aantal scholen is in 2020 bezocht. Op basis van alle bezoeken wordt begin 2021 het eindrapport kwaliteitszorg opgesteld.

Ambities '19-'22

- Uitvoeren kwaliteitsbezoeken
In 2019 is het grootste deel van de bezoeken uitgevoerd. In 2020 zijn de overige scholen bezocht. Op één school vond het bezoek plaats in 2021.
- Eenduidig aanleveren van informatie voor de bezoeken
In de komende jaren zal bekeken worden of het aanleveren van informatie in de vorm van een zelfevaluatie kan plaatsvinden. Scholen geven daarbij inzicht in het beeld dat zij van zichzelf hebben als het gaat om Passend Onderwijs. Het kwaliteitsbezoek staat dan voornamelijk in het teken van verificatie van deze zelfevaluatie. Voor 2020 geeft deze ambitie geen input voor verantwoording.

Ten slotte

RefSVO wil alle leerlingen vanuit de achterban kunnen bedienen als het gaat om een onderwijsplek en de benodigde ondersteuning hierbij. We mogen concluderen dat leerlingen vrijwel in alle gevallen de ondersteuning krijgen die ze ook nodig hebben. Scholen zijn voortdurend bezig met het vaststellen, evalueren, aanpassen en aanvullen van hun ondersteuningsaanbod en gaan hierbij ver. In de mondelinge terugkoppeling van de Inspectie is aangegeven dat de scholen binnen RefSVO een breed palet van voorzieningen biedt aan jongeren. Ondersteuning op het grensvlak van onderwijs en jeugdzorg is een thema dat expliciet benoemd is in de evaluatie passend onderwijs. Het verdient de nodige aandacht. Samenwerking tussen school en gemeente is hierbij van groot belang.

Het aantal verwijzingen naar buiten RefSVO is aanmerkelijk gedaald ten opzichte van vorig jaar. Wat we in ieder geval kunnen concluderen is, dat het besef RefSVO-breed aanwezig is, dat we er voor onze reformatische jongeren moeten maar ook willen zijn. De problematiek die we zien bij leerlingen, wordt niet kleiner. Er komt veel op ze af, waarin begeleiding zeer gewenst is. Dat zien we en daar willen we zo goed mogelijk op inspelen. Maar de inzet en het enthousiasme bij collega's om deze leerlingen de juiste onderwijs- en ondersteuningsplek te bieden wordt ook niet kleiner. We zijn blij en dankbaar dat we dat mogen constateren!

Financieel verslag

Deze financiële paragraaf bevat een analyse van de relatie tussen het gevoerde beleid en de staat van baten en lasten. Ook is een analyse opgenomen van de afzonderlijke posten en de kengetallen.

De voorgeschreven presentatie van de cijfers in de jaarrekening biedt weinig inzicht in de beleidsmatige uitwerking van het ondersteuningsplan naar de financiële consequenties. Daarom wordt voor de interne beleidscyclus gewerkt met een programmabegroting. Hiermee kan een directe relatie worden gelegd tussen beleid en financiën, zodat de meerjarenbegroting logisch voortvloeit uit het ondersteuningsplan. De vertaling van de cijfers in de jaarrekening geeft het volgende beeld:

Analyse van het nettoresultaat

	begroting	realisatie	verschil
Baten			
Rijksbijdragen	23.385.681	24.448.887	1.063.206
Overige overheidsbijdragen	0		0
Overige baten	287.878	126.378	-161.500
Totale baten	23.673.559	24.575.265	901.706
Lasten			
Afdracht Iwoo	6.585.409	6.855.425	-270.016
Afdracht pro	2.106.960	2.210.485	-103.525
Afdracht vso	6.224.042	6.384.965	-160.923
pr.1: Zorgbudget vo	8.134.570	8.530.276	-395.706
pr.2: OPDC Ede	161.500	122.666	38.834
pr.3: Loket	59.500	55.601	3.899
pr.4: Ontwikkeling en innovatie	156.378	161.804	-5.426
pr.5: Bestuur en organisatie	245.200	201.960	43.240
Totale lasten	23.673.559	24.523.182	-849.623
Resultaat	0	52.083	52.083

Het resultaat in het verslagjaar is circa € 52.000 positief. In de begroting is rekening gehouden met een nulresultaat. De belangrijkste verschillen ten opzichte van de begroting zijn:

- Zowel de rijksbijdragen als de verplichte afdrachten zijn hoger dan begroot. Dit wordt met name veroorzaakt de tussentijdse verhoging van bekostigingstarieven en deels doordat de bijdragen vanuit de scholen voor deelname van leerlingen aan het opdc in de begroting onder overige baten is opgenomen.
- De uitkering in het kader van het Zorgbudget VO (programma 1) is hoger dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat de indexering van de bekostigingstarieven in de loop van het jaar ook wordt toegepast op het Zorgbudget VO.
- De lasten OPDC Ede (programma 2) zijn lager dan begroot. Na vaststelling van de begroting is besloten met een halve groep minder te draaien. Daar staat tegenover dat de lasten niet geheel gedekt worden door de bijdragen van de scholen (totaal € 99.200). Door Corona was het aantal leerlingen lager. Het negatieve resultaat wordt in mindering gebracht op de bestemmingsreserve OPDC.

De bestemming van het resultaat is als volgt:

- Bestemmingsreserve OPDC: - € 23.466
- Algemene reserve: + € 75.549

Financiële kengetallen

De financiële kengetallen worden conform de regelgeving gepresenteerd. Wat echter nog ontbreekt is een gevalideerd referentiekader voor samenwerkingsverbanden passend onderwijs. De kengetallen kunnen dus nog niet worden afgezet tegen vastgestelde normen. Hierop is één uitzondering, namelijk de genommerde omvang van het vermogen (derde kengetal). Hierop wordt in de continuïteitsparagraaf nader ingegaan.

Kengetallen	2020	2019	Berekening	Definitie
Rentabiliteit	0,21%	-1,45%	exploitatie resultaat uit gewone bedrijfsvoering / baten	Zicht op het rendement. Geeft aan of er sprake is van een positief dan wel negatief bedrijfsresultaat.
Weerstandvermogen	2,19%	2,19%	(eigen vermogen -/- vaste activa) / rijksbijdrage	Graadmeter voor de mate waarin een bestuur zich een tekort in de exploitatie kan permitteren in relatie tot de opgebouwde reserves.
Omvang vermogen	2,2%	2,2%	eigen vermogen / totale baten	De signaleringswaarde voor mogelijk bovenmatig eigen vermogen is bepaald op 3,5% van de totale baten.
Liquiditeit	5,01	5,07	(kortlopende vorderingen + liquide middelen) / kortlopende schulden	De "current ratio" illustreert het vermogen van een organisatie om crediteuren tijdig (op korte termijn) te kunnen betalen.
Solvabiliteit	0,80	0,81	eigen vermogen / totaal vermogen	Graadmeter voor de financiële onafhankelijkheid van een organisatie. Geeft aan of de organisatie aan haar financiële verplichtingen kan voldoen.

De forse stijging van de liquiditeitsratio springt het meest in het oog. Deze stijging wordt met name veroorzaakt doordat de kortlopende schulden lager zijn dan in 2019 en de kortlopende vorderingen hoger. De liquide middelen zijn nagenoeg gelijk gebleven.

Aangezien er bij het samenwerkingsverband nagenoeg geen sprake is van vaste activa en er geen vreemd vermogen wordt aangetrokken, leidt een positief resultaat tot een hoger eigen vermogen en een hoger saldo liquide middelen (+ vorderingen – schulden). Dit betekent dat ook de kengetallen die betrekking hebben op de balanspositie stijgen.

Het samenwerkingsverband is in staat om zowel lopende verplichtingen als mogelijke tegenvallers op te vangen.

Treasury verslag

In 2020 hebben geen beleggingen plaatsgevonden in risicodragend kapitaal. Er hebben zich in het verslagjaar geen liquiditeitsproblemen voorgedaan.

Bij het selecteren van een bank voor het onderbrengen van de spaartegoeden wordt door het bestuur gelet op de credit rating van de betreffende bank, conform de Regeling beleggen, belenen en derivaten OCW 2016 en met het oog op het zoveel als mogelijk waarborgen van een goed beheer van deze tegoeden. Om dit te waarborgen heeft het bestuur een treasury statuut opgesteld, waarin afspraken zijn vastgelegd inzake de wijze waarop wordt omgegaan met de regeling beleggen en belenen. Daarnaast is in dit statuut opgenomen wie welke verantwoordelijkheden op dit terrein heeft.

Toekomstperspectieven en continuïteit

Algemeen

Het jaar 2020 ligt achter ons. Zoals in de inleiding gezegd was het een enerverend jaar. Niemand had kunnen bedenken dat alle jongeren een deel van het jaar niet naar school konden. Toch was het zo. En het is nog niet voorbij. Ook in 2021 zullen lessen op afstand en digitaal gegeven worden, waarbij het een grote uitdaging blijft de leerlingen op de juiste manier in het vizier te houden en ze dat te bieden wat ze nodig hebben.

Ook de komende jaren blijft het de doelstelling van RefSVO om alle reformatorische jongeren het juiste onderwijs en de daarbij behorende ondersteuning te bieden. Thuiszitten willen we voorkomen. Een positief welbevinden van de leerlingen vinden we van groot belang. Graag willen we weten wat er leeft onder onze jongeren. Zeker bij diegenen die er tegenop zien om dagelijks naar school te komen, die vanuit een lastige thuissituatie 's elke dag weer aan het onderwijs beginnen en daarbij extra steun goed kunnen gebruiken.

Toekomstige (externe) ontwikkelingen

Ontwikkelingen binnen het onderwijs zijn blijvend onderwerp in het nieuws. De uitkomsten van de evaluatie passend onderwijs en de op basis hiervan geformuleerde 25 actiepunten vanuit de minister van onderwijs bieden de nodige input voor beleid van RefSVO. In gezamenlijkheid met andere organisatie, waaronder Berséba en de VGS blijven we inspelen op actuele ontwikkelingen. Het voortbestaan van RefSVO is mede afhankelijk van de kwaliteit die we in gezamenlijkheid leveren.

In 2021 zal ook de ronde kwaliteitsbezoeken worden afgerond. De eindrapportage zal inzicht geven in de wijze waarop de scholen binnen RefSVO vorm en inhoud geven aan de ambities en doelstelling van RefSVO en zal ongetwijfeld tot logische volgende stappen leiden.

Begin 2021 zullen we bij de scholen inbreng ophalen voor het ondersteuningsplan dat opgesteld zal worden in 2022. We hebben de scholen gevraagd wat zij, op basis van wat geconstateerd wordt bij jongeren, belangrijk vinden voor de komende jaren. Deze informatie zullen we gebruiken om de gezamenlijke doelen voor de toekomst vast te stellen.

Aansluiting van onderwijs en jeugdzorg blijft een belangrijk speerpunt voor de toekomst. Binnen dit thema worden nog met regelmaat hiaten geconstateerd. We hebben als RefSVO de ervaring dat het tijdig betrekken van gemeenten en jeugdzorg bij concrete casussen vaak tot het gewenste resultaat leidt.

We merken dat de behoefte van de scholen aan inhoudelijke ondersteuning vanuit RefSVO groter wordt. In overleg met de scholen willen we daarom komen tot het opzetten van een groep deskundigen, waarin diverse expertises vertegenwoordigd zijn. Indien gewenst en/of noodzakelijk kan een beroep gedaan worden op deze collega's. Het gaat hierbij om een team van mensen vanuit en voor de scholen. In 2021 zal dit verder uitgewerkt worden.

Meerjarenperspectief

De meerjarenbegroting wordt gebaseerd op het Ondersteuningsplan. Jaarlijks wordt deze meerjarenbegroting herijkt en wordt de eerste jaarschijf uitgewerkt als jaarbegroting.

In de meerjarenbegroting 2021-2024 zijn, naast de beleidsmatige uitgangspunten die eerder in dit jaarverslag zijn benoemd, de volgende kwantitatieve uitgangspunten toegepast:

- De ontwikkeling van het leerlingaantal is gemiddeld min of meer stabiel, gebaseerd op de prognoses van de scholen.
- Met ingang van 2021 is gekozen voor opting out lwoo. Vanaf 1 oktober 2021 worden geen aanwijzingen lwoo meer geregistreerd. Door de keuze voor opting out vindt een verschuiving plaats van het budget Afdracht lwoo naar programma 1 (Zorgbudget vo). Voor de toerekening van de middelen aan de scholen heeft dit geen gevolgen.
- Lichte daling van het deelnamepercentage pro naar een niveau van ruim 2%.
- Stabilisatie van het aantal leerlingen vso, het deelnamepercentage is stabiel rond de 2,05%. De tussentijdse groei is constant, verondersteld 4 leerlingen categorie 1. De werkelijke tussentijdse groei per 1 februari 2020 was 3 leerlingen categorie 1.

De uitgangspunten leiden tot de volgende effecten op leerlingaantallen en deelnamepercentages:

	1-10-2019	1-10-2020	1-10-2021	1-10-2022	1-10-2023	1-10-2024
leerlingen vo overig	19.749	19.757	21.164	21.252	21.425	21.382
leerlingen lwoo	1.419	1.319	0	0	0	0
leerlingen pro	454	462	470	455	444	444
Totaal leerlingen vo	21.622	21.538	21.634	21.707	21.869	21.826
Leerlingen vso						
categorie 1 (laag)	346	340	340	340	340	340
categorie 2 (midden)	6	5	5	5	5	5
categorie 3 (hoog)	89	93	93	93	93	93
Totaal leerlingen vso	441	438	438	438	438	438
Deelnamepercentages						
lwoo	6,56%	6,12%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
pro	2,10%	2,15%	2,17%	2,10%	2,03%	2,03%
vso	2,04%	2,03%	2,02%	2,02%	2,00%	2,01%

De leerlingaantallen die in dit overzicht zijn opgenomen, zijn de leerlingaantallen waarop de goedgekeurde meerjarenbegroting is gebaseerd. Actuele aantallen zullen worden verwerkt in de actuele prognose, die wordt gepresenteerd in de tussentijdse rapportages.

Het samenwerkingsverband heeft ultimo 2021 1,67 fte eigen personeel in dienst. De komende jaren wordt een benodigde formatie van 1,60 fte begroot.

	2020 (R)	2021	2022	2023	2024
Directie	0,90	0,80	0,80	0,80	0,80
Beleidsondersteuning	0,47	0,50	0,50	0,50	0,50
Managementondersteuning	0,30	0,30	0,30	0,30	0,30
Totaal personeel	1,67	1,60	1,60	1,60	1,60

Met de personele ruimte die er is, kan geconcludeerd worden dat we onze visie en ambitie goed kunnen waarmaken en onze verantwoordelijkheid voldoende kunnen nemen. Met de huidige bezetting kan momenteel voldoende ondersteuning gegeven worden vanuit RefSVO aan de participerende scholen. In het kader van meer samenwerking tussen de scholen en het inzetten van expertise van en voor elkaar, wordt in 2021 een vorm van collegiale ondersteuning opgezet. De verwachting is, dat dit meer kosten voor externe expertise met zich mee gaat brengen.

Gezien de beperkte personeelsomvang is op de balans geen voorziening uitkering jubilea opgenomen. Is een uitkering aan de orde, dan wordt dit gedaan vanuit de exploitatie.

De goedgekeurde meerjarenbegroting geeft het volgende beeld:

Meerjarenbegroting	2020 (R)	2021	2022	2023	2024
Baten					
Rijksbijdragen	24.448.887	25.209.860	25.257.047	25.350.493	25.507.835
Overige overheidsbijdragen	0	0	0	0	0
Overige baten	126.378	270.878	271.378	150.000	150.500
Totale baten	24.575.265	25.480.738	25.528.425	25.500.493	25.658.335
Lasten					
Afdracht lwoo	6.855.425	6.422.092	0	0	0
Afdracht pro	2.210.485	2.249.436	2.288.388	2.215.354	2.161.796
Afdracht vso	6.384.965	6.365.502	6.371.472	6.371.472	6.371.472
pr.1: Zorgbudget vo	8.530.276	9.843.630	16.266.488	16.428.967	16.637.367
pr.2: OPDC Ede	122.666	144.500	145.000	150.000	150.500
pr.3: Loket	55.601	60.000	61.000	62.000	63.000
pr.4: Ontwikkeling en innovatie	161.804	157.378	146.378	20.000	20.000
pr.5: Bestuur en organisatie	201.960	238.200	249.700	252.700	254.200
Totale lasten	24.523.182	25.480.738	25.528.425	25.500.493	25.658.335
Resultaat	52.083	0	0	0	0

Naast de genoemde uitgangspunten en de toelichting in de financiële paragraaf is aanvullend nog een opmerking te maken. Door het bijzondere karakter van RefSVO (niet regionaal maar op basis van identiteit landelijk verspreid) worden de ondersteuningsmiddelen per school ingezet naar de behoefte aldaar. Om die reden worden zoveel mogelijk middelen aan de scholen uitgekeerd, na aftrek van de verplichte afdrachten en enkele centrale budgetten. De begroting dient jaarlijks op nul te sluiten, de middelen die aan de scholen worden uitgekeerd zijn zichtbaar in programma 1 (Zorgbudget vo). Dit budget is de afgelopen jaren substantieel gestegen als gevolg van de positieve verevening. De periode van verevening is nu achter de rug, met ingang van 2021 kan het samenwerkingsverband beschikken over het volledige budget.

Bovenstaand overzicht is opgesteld volgens de interne begrotingssystematiek, omdat op deze manier de relatie tussen beleid en financiën inzichtelijk wordt gemaakt. Vertaald naar de indeling conform de Regeling Jaarverslaggeving ontstaat het volgende beeld:

Meerjarenbegroting RJO	2020 (R)	2021	2022	2023	2024
Baten					
Rijksbijdragen	24.476.065	25.209.860	25.257.047	25.350.493	25.507.835
Overige overheidsbijdragen		0	0	0	0
Overige baten	99.200	270.878	271.378	150.000	150.500
Totale baten	24.575.265	25.480.738	25.528.425	25.500.493	25.658.335
Lasten					
Personele lasten	300.997	335.000	341.500	354.500	356.000
Afschrijvingen	1.824	3.350	3.350	3.350	3.350
Huisvestingslasten	26.003	26.500	27.500	28.000	29.000
Overige instellingslasten	97.058	119.685	114.185	98.850	99.350
Doorbetalingen aan schoolbesturen	24.096.692	24.996.203	25.041.890	25.015.793	25.170.635
Totale lasten	24.522.575	25.480.738	25.528.425	25.500.493	25.658.335
Financiële baten en lasten	-607	0	0	0	0
Resultaat	52.083	-0	0	0	0

Dit leidt tot de volgende meerjarenbalans:

Meerjarenbalans	2020 (R)	2021	2022	2023	2024
Activa					
Materiële vaste activa	10.057	10.057	10.057	10.057	10.057
Vorderingen	131.966	131.966	131.966	131.966	131.966
Liquide middelen	538.564	538.564	538.564	538.564	538.564
Totaal activa	680.587	680.587	680.587	680.587	680.587
Passiva					
Eigen vermogen	546.637	546.637	546.637	546.637	546.637
Kortlopende schulden	133.950	133.950	133.950	133.950	133.950
Totaal passiva	680.587	680.587	680.587	680.587	680.587

Bovenstaande balans betreft een doorrekening van de balans ultimo 2020 en de begroting. Daarbij is rekening gehouden met het te verwachten resultaat, waarbij het samenwerkingsverband streeft naar een minimale omvang van de bufferreserve van € 250.000. Deze wordt in de paragraaf 'risico's' toegelicht. Daarnaast wordt een deel van de middelen vooruitbetaald aan de scholen, waarvoor voor de transactiefunctie aanvullend een reserve van nog eens € 250.000 wordt aangehouden. De totaal benodigde reserve komt hiermee op € 500.000. Vanaf 2021 worden de betalingen aan de scholen maandelijks gedaan. Omdat hiermee de noodzaak voor het aanhouden van een reserve voor de transactiefunctie komt te vervallen, wordt overwogen de benodigde buffer vanaf 2021 te verlagen van € 500.000 naar € 250.000.

De kortlopende schulden/vorderingen zijn meerjarig gelijk gehouden. Het resultaat en de liquide middelen lopen grofweg gelijk met elkaar op. RefSVO heeft nagenoeg geen vaste activa en vanwege die reden ook geen specifiek investeringsbeleid. Als gevolg van deze punten, gecombineerd met een structurele nulbegroting is de balansprojectie voor de begrotingsperiode jaarlijks hetzelfde.

Het eigen vermogen bestaat voor het grootste deel uit de algemene reserve (€ 525.159), aangevuld met een kleine bestemmingsreserve OPDC (€ 21.476). Uitgangspunt is, dat de bijdragen voor leerlingen van het OPDC toereikend zijn om de lasten te dekken. Dit is ook zo opgenomen in de meerjarenbegroting. Dit betekent dat voor de komende jaren geen uitputting van de bestemmingsreserve wordt voorzien. Mogelijk dat er als gevolg van corona dit jaar sprake is van een onderbezetting, die kan dan ten laste komen van de bestemmingsreserve. Vanwege de relatief geringe omvang is het eigen vermogen in de meerjarenbalans niet uitgesplitst.

Inmiddels is overeenstemming bereikt over de manier waarop de besteding van de middelen wordt gemonitord. De scholen leggen jaarlijks verantwoording af over de vanuit RefSVO verkregen middelen. Over deze verantwoording wordt gerapporteerd aan de Raad van Toezicht en de Algemene Ledenvergadering. Eventuele acties die hieruit voortvloeien worden door de scholen opgepakt.

Risico's en risico-management

Binnen RefSVO wordt specifiek aandacht besteed aan risico's. Er is een risicoanalyse opgesteld waarin een overzicht is opgenomen van de risico's die betrekking hebben op RefSVO. Per risico is de kans van optreden van het risico en de mate van impact die optreden van het risico met zich meebrengt opgenomen. Tevens is aangegeven welke (eventueel financiële) beheersmaatregelen zijn of worden genomen om het risico af te dekken. Vanuit de Vereniging Gereformeerd Schoolonderwijs (VGS) is meegedacht en meegekeken bij het opstellen van deze analyse.

De volgende risico's zijn afgedekt met onder andere financiële maatregelen:

- Negatieve tariefontwikkelingen of door OCW opgelegde financiële taakstellingen, leidend tot vermindering van het OCW-budget; dit risico heeft RefSVO afgedekt met een bedrag van € 200.000,-
- Risico op personele vervanging, interim, etc.; dit risico is afgedekt met een bedrag van € 20.000,-
- Gemis aan professionaliteit en verantwoordelijkheidsbesef met als gevolg verstoorde werkverhoudingen; RefSVO heeft dit risico afgedekt met een bedrag van € 27.500,-

Voor het opvangen van een aantal andere risico's (bijvoorbeeld voor calamiteiten en onvoorziene zaken) heeft het samenwerkingsverband in 2020 een aantal kleine posten in de begroting opgenomen. De hoogste post behelst een bedrag van € 25.000,- en heeft betrekking op kortdurende arrangementen binnen het VSO-cluster 3. Op aanvraag kunnen de scholen hier gebruik van maken.

Met het oog op de omstandigheden rondom het Corona-virus voorziet RefSVO een risico van toename van het aantal leerlingen met een specifieke ondersteuningsbehoefte. Vanuit RefSVO wordt geprobeerd een vinger aan de pols te houden en scholen indien nodig te ondersteunen door middel van advisering. RefSVO is zich ervan bewust dat de begeleiding van deze leerlingen extra energie en inspanning zal vragen van de scholen. De gewenste ondersteuning bieden we daarom ook graag aan en mogelijk kan de te vormen expertisegroep hierin een rol spelen.

De voortgang van het risicomanagement wordt minimaal een keer per jaar besproken met de Raad van Toezicht. Verder wordt bij het opstellen van de meerjarenbegroting en het jaarverslag kritisch gekeken naar de risico's en de beheersmaatregelen.

Ten slotte is er nog een risico dat met name de deelnemende schoolbesturen raakt. In het stelsel passend onderwijs is erin voorzien dat wanneer de verplichte afdrachten aan het vso het totale budget zware ondersteuning (inclusief verevening) te boven gaan, er door DUO een automatische korting op de lumpsum van de deelnemende schoolbesturen wordt toegepast. Ditzelfde geldt in de situatie dat de afdrachten voor lwoo en pro het totale budget lichte ondersteuning overschrijden. In onderstaand overzicht wordt dit risico in beeld gebracht. Wanneer de uitputtingspercentages stijgen en in de buurt van de 100% komen, is er sprake van een reëel risico.

Uitputting licht/zwaar	2021	2022	2023	2024
Afdracht lichte ondersteuning				
De maximale afdracht lwoo en pro bedraagt:	11.236.520	11.286.343	11.324.428	11.408.944
De werkelijke afdracht via DUO bedraagt:	77%	20%	20%	19%
Afdracht zware ondersteuning				
De maximale afdracht vso bedraagt:	13.973.340	13.970.704	14.026.066	14.098.891
De werkelijke afdracht via DUO en SWV bedraagt:	45%	45%	45%	45%

Door de keuze voor opting out daalt het uitputtingspercentage voor lichte ondersteuning van nu 77% naar rond de 20% de jaren erna. Het uitputtingspercentage is de komende jaren sterk af en stabiel op een niveau van 45%. In beide gevallen is het risico van een korting nihil.

Het risicobeheersing systeem heeft als doel inzicht te geven in eventuele risico's en de wijze waarop deze worden afgedekt. In het jaar 2021 zijn genoemde risico's niet opgetreden. RefSVO heeft daarom geen voorname om het komende jaar veranderingen door te voeren in het systeem.

Ten slotte

Elke dag gaat de Bijbel op onze scholen open en wordt Gods zegen gevraagd over het werk wat gedaan wordt. In het besef dat we niet zonder Zijn hulp kunnen, proberen we elke dag de jongeren die aan onze zorgen zijn toevertrouwd, te bieden wat ze nodig hebben. Gods Woord mag daarbij het belangrijkste Handboek zijn.